

RON A. HULST, FRANCIEN SNIEDER, MILO VERHAMME,
MATTIJS WIJKER

Jaaroverzicht Archeologie 2008

8

Je mag in Nederland niet zo maar een spa de grond in steken om archeologisch onderzoek te doen. Daarvoor moet de minister een bevoegdheid verlenen. De gemeente Amersfoort beschikt sinds 1989 over zo'n opgravingbevoegdheid om zelfstandig binnen de gemeentegrenzen opgravingen te verrichten.

Maar met het inwerkingtreden van de nieuwe monumentenwet in 2007 – en de daarbij behorende mogelijkheid voor archeologische bedrijven een opgravingbevoegdheid te verwerven – moesten alle instanties die al over een opgravingbevoegdheid beschikten, deze opnieuw aanvragen. Dat klinkt simpeler dan het is, want aan de nieuwe opgravingvergunning worden hogere eisen gesteld. Amersfoort echter heeft als een van de eerste gemeenten van Nederland de nieuwe vergunning gekregen. Hiertoe moet de gemeentelijke afdeling archeologie werken volgens de kwaliteitsnorm, zoals die in Nederland geldt en bovendien over voldoende gekwalificeerd personeel beschikken. Om te controleren of dat daadwerkelijk gebeurt, bezoekt de Erfgoedinspectie regelmatig opgravingen. Zo ook in Amersfoort: het gemeentelijk Centrum voor Archeologie (CAR) slaagde met vlag en wimpel!

Grote Koppel 5 en 6

Voorafgaande aan nieuwbouw werden de percelen Grote Koppel 5 en 6, gelegen langs de spoorbaan, archeologisch onderzocht.

De oudste sporen bestonden uit twee oost-west gerichte sloten, die gezien de aardewerkvondsten, in de tweede helft van de 14^e eeuw zijn

Fundering van een pakhuis uit de 15^e eeuw aan de Grote Koppel

gedempt. Het terrein had toen een agrarische functie. Tegelijkertijd met de demping van de sloten werd het terrein in twee fasen opgehoogd. De aanleg van de Nieuwe Eem (de Oude Eem lag meer naar het oosten) geschiedde waarschijnlijk vóór of tijdens de tweede ophoging; in de tweede helft van de 14^e eeuw of kort daarna. Van Bommel vermeldt in zijn 'Beschrijving van de Stad Amersfoort' uit 1760 (blz. 811) dat 'bij het bouwen der Koppelpoorten' (rond 1427) sprake was van 'de Haven en Veerkay buiten die Poorten'. De opgravinglocatie is niet ver verwijderd van de Koppelpoort en mogelijk hebben aangetroffen resten van een houten beschoeiing iets met de 'kay' te maken.

In de loop van de 15^e eeuw werd aan de oever een pakhuis neergezet. Een deel van het fundament werd opgegraven en mogelijk ligt het restant van de tegenoverliggende muur nog onder de belendende bebouwing (Grote Koppel 7/7A). Het pakhuis stond loodrecht op de Eemoever.

Na of tijdens een nieuwe verlegging (of een versmalling) van de Eem naar het westen in de 16^e eeuw, werd het pakhuis afgebroken en wellicht vervangen door nieuwbouw. Door rigoureuze sloopwerkzaamheden in het recente verleden van deze 16^e/17^e-eeuwse muurresten zijn slechts kleine funderingfragmenten bewaard gebleven. Van bouwfasen na genoemde eeuwen is niets bewaard gebleven.

Havik 37

In samenwerking met Amersfoortse NV Stads-herstel is in september 2008 in de achtertuin van het pand Havik 37 een proefonderzoek uitgevoerd. Aanleiding was het vermoeden dat, gezien het vreemde, kromme verloop van de percellering richting de Hof, er sporen van een oude weg aanwezig konden zijn (in historische bronnen wordt gesproken over een Havikkerstraat). De ondergrond van de tuin werd niet bedreigd, maar zal de komende decennia niet toegankelijk zijn voor archeologisch onderzoek. Vandaar dit kleine onderzoek door middel van een proefsleuf van oost naar west.

Aanwijzingen voor een oude weg zijn echter niet aan het licht gekomen. Wel zijn duidelijke bewijzen gevonden die duiden op vochtige omstandigheden. Onder een dik ophogingspakket bevinden zich een kleiige laag met wat houtresten en een laag veraard veen en daaronder weer een kleiige afzetting en een dik veenpakket. Op 80 cm onder N.A.P. bevindt zich het grijsbruine zand, de oorspronkelijke bodem van Amersfoort.

De veenlagen wijzen op zeer vochtige omstandigheden en de kleilagen duiden erop dat de invloed van water een rol heeft gespeeld. Het

water van het Havik bevindt zich tegenwoordig 25 meter naar het noorden. Als we het Havik als een natuurlijke bocht in een oude Eemloop beschouwen, dan kan de aanwezigheid van de veen- en kleilagen op de onderzoekslocatie betekenen dat deze bocht ooit verder naar het zuiden lag. Het voorkomen van veen kan duiden op een verlandingsproces van de bocht en de klei zal afgezet zijn tijdens overstromingen. De dikke grondpakketten boven de klei- en veenlagen moeten geïnterpreteerd worden als opvulling- en ophoginglagen, waarin veel dierlijk bot (hoornpitten en enkele 14^e-eeuwse aardewerkscherven. De veen- en kleilagen onder dit ophogingspakket zijn dus mogelijk ontstaan in de 13^e eeuw of eerder.

Het onderzoek betrof slechts een klein 'kijk-gaatje' en de conclusies moeten daarom als zeer voorlopig worden gezien.

Tussen Westsingel en Hellestraat

Op het terrein van het voormalige City-theater werd in februari en maart 2008 een archeologisch onderzoek uitgevoerd. De opgravinglocatie bevindt zich in het gebied tussen de stadsmuur van circa 1300 en die uit de 14^e /15^e eeuw. De Westsingel behoorde bij de oudste stadsmuur en was wellicht van oorsprong dubbel; een strook grond verdeelde gracht in tweeën. Vóór de dubbele gracht was sprake van een derde waterloop: de Hellegracht.

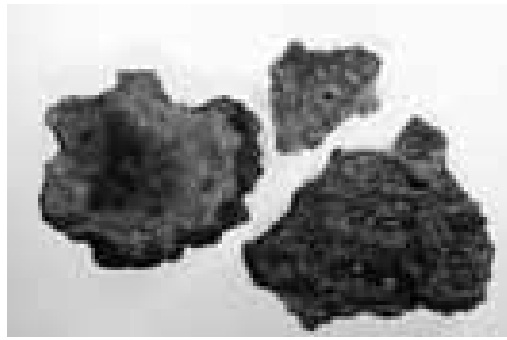
Een belangrijke vraagstelling bij dit archeologisch onderzoek betrof het ontstaan, het verloop en het tijdstip van dempen van de Hellegracht. Tijdens een opgraving op de Varkensmarkt in 2001 is de bakstenen overkluizing van de Hellegracht aangetroffen. Was deze overkluizing ook onder de voormalige bioscoop aanwezig? Een andere vraagstelling betrof het gebruik van het terrein in de loop der tijd tussen de twee Amersfoortse verdedigingslijnes.

De Hellegracht is bij het onderzoek daadwerkelijk teruggevonden, dat wil zeggen de (puin)

lagen van een dichtgestorte waterloop met de resten van een houten beschoeiing in het oosten en langs de westzijde resten van een kademuur. Sporen van een overkluizing zijn echter niet aangetroffen. Aardewerkscherven uit de oorspronkelijke bodem van de Hellegracht, bij archeologisch onderzoek van circa 30 jaar geleden gevonden bij het Observantenklooster, tonen aan dat deze waterloop er reeds in het begin van de 14^e eeuw was. Het onderzoek naar de gracht onder de voormalige bioscoop leverde problemen op wegens instortingsgevaar en hoog grondwater. De loop van de Hellegracht kon gelukkig aan de hand van resten van oeverbeschoeiingen worden vastgesteld. De ligging van de beschoeiingen duidt op verlegging van de loop of reparaties aan de oever. De grote hoeveelheid aardewerkscherven uit de grachtvullingen geeft aan dat de gracht vanaf de 14^e tot in de 16^e of begin 17^e eeuw in functie was en hierna werd dichtgegooid met onder meer sloop- en bouwpuin uit de toenmalige stad. Op de stadskaarten uit circa 1560 van Van Deventer en circa 1588 van Braun en Hogenberg is de Hellegracht weergegeven, maar op latere stadsplattegronden niet meer. De cartografische en archeologische gegevens blijken dus in overeenstemming te zijn. In de Amersfoortse transportregisters (16^e – 18^e eeuw) echter staat een aantal malen het ‘grachtje’ of ‘stadsgrachtje’ vermeld, waarmee in dit geval de Hellegracht (bij het Spui) bedoeld wordt. Delen van de Hellegracht zullen dus nog veel langer open hebben gelegen.

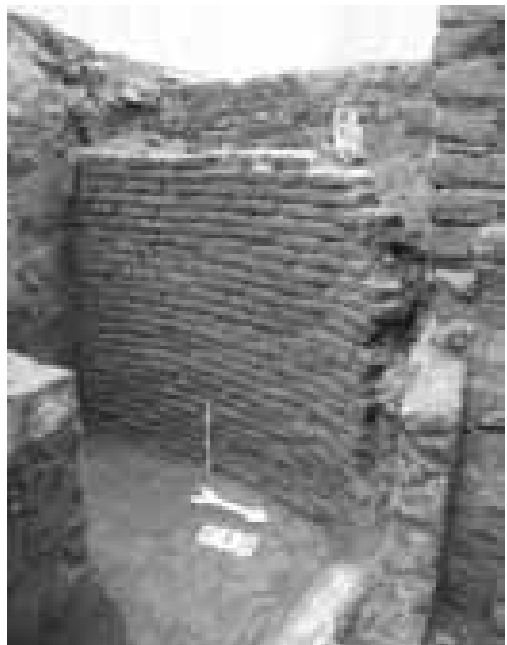
De oudste sporen op het terrein zijn mogelijk tot een boerderij behorende paalsporen en een oost-west gerichte (perceel?)sloot, waarin behalve het skelet van een rund, 14^e – eeuws aardewerk is aangetroffen. In de slootvulling zijn bovendien ijzer(productie)slakken gevonden. Elders op het terrein, aan de andere kant van de perceelsloot,

Leerlooiersput. De voorkant van de put is weggebroken door de archeologen voor een beter zicht op de plavuizen bodem waarop zich een laag klei bevond.

was een kuil vol met dergelijke productieslakken en daarbij ook fragmenten van een ovenwand. Conclusie moet zijn dat in de 13^e /14^e eeuw in de nabijheid een oven voor ijzerproductie heeft gestaan. In Amersfoort is bij archeologisch onderzoek op vele plaatsen afval van smidsenactiviteiten gevonden, maar dit is de eerste maal dat de slakken duiden op ijzerproductie. Het ruwe ijzererts werd hier dus bewerkt tot het smeedbare materiaal, waar een smid mee aan de slag kon.

In de tweede helft van de 14e eeuw wordt het terrein in fasen opgehoogd. In én onder de ophogingen zijn moeilijk dateerbare paalsporen, de restanten van een houten gebouw, aangetroffen. Midden op het terrein was een bakstenen beerput met koepel, stortkoker en overloop. De vulling van bevatte veel puin en onderin een

Voorraadpot in de functie van stofpot in de hoek van de 17^e-eeuwse kelder

beerlaag waarin helaas geen vondsten. Gezien de scherven van een roodbakkende en geglaazuurde pot in de overloop, stamt de put uit de 15^e eeuw. Twee baksteenfunderingen in de onmiddellijke omgeving doen vermoeden dat in de 15e/16e eeuw het midden van het perceel bebouwd was.

Muurresten duiden op een 16e-eeuwse bebouwing langs de Hellestraat.

Op en in de vulling van de sloot uit de 14e eeuw bevond zich het restant van een bakstenen put. Deze had een wand van één baksteen dik en op de bodem bevond zich een laag klei. Het bleek te gaan om een leerlooierput, waarin koeienhuiden in een looistof werden bewerkt. Hierbij diende de fijne klei om deze waterdicht te maken. In dezelfde slootvulling als de bakstenen put bevonden zich op enige afstand twee opmerkelijke leemcirkels met daarbinnen brokjes leem. Vermoedelijk zijn het resten van kuilen waarin ooit looitonnen stonden. Het leerlooiersambacht zal hier zijn uitgeoefend in de 16^e en 17^e eeuw. Deze activiteit wordt bevestigd door de vondst van afval van leer en met name door veel hoornpitten van runderen in de vulling van de Hellegracht. De huiden werden inclusief hoornpitten bij de looiers aangeleverd. Transportregisters uit de 16^e en 17^e eeuw vermelden – met name in de westelijke, laatmiddeleeuwse stadsuitbreiding – schoenmakers met looiputten (en kleiputten). De kaart van Blaeu (1649) illustreert dit verschijnsel: achter de

Bakstenen afvoergoten met overkluising uit de 18^e /19^e eeuw

huizen langs het Spui zijn leerlooiersputten weergegeven.

Langs de Westsingel heeft in de 17^e eeuw een pand gestaan, getuige de vondst van een kapotte plavuizen vloer en uitgebroken funderingen. Het pand bevond zich boven op de dichtgegooide Hellegracht en dat was tijdens de opgraving goed te zien. Hier was de vloer door inklinking van de grachtvulling namelijk totaal verzakt. In een hoek van de vermoedelijke keldervloer stond een ingegraven voorraadpot

Op het onderzoeksterrein zijn vier waterputten aangetroffen. In het midden van het terrein waren twee tonnen tot onder het grondwater ingegraven waarop bakstenen putwanden waren opgebouwd. De vondstloze putten dateren waarschijnlijk uit de 18e/19e eeuw. De twee andere waterputten, dichtbij de Hellegracht gelegen, zijn uit de 16e en 17e eeuw en hadden een uit (heide) plaggen opgebouwde putwand.

In één geval bevond zich onder de plaggenwand een houten ton en bij de andere put stond de wand op een houten wagenwiel.

In de bovenste lagen van het terrein bevonden zich bakstenen funderingsresten, een bestrating van klinkers en bakstenen afvoergoten voorzien van een overkluising. Deze stammen uit de 18^e en 19^e eeuw en zijn de resten van een stal die hoorde bij het toenmalige hotel Schwemmer aan de Varkensmarkt. De afvoergoten dienden onder

Archeologen werken op de opgraving aan Koestraat
nr. 14 – 16

meer om de stallen makkelijk schoon te maken. In 1904 brandde het hotel geheel uit en werd afgebroken. De stallen ontsnapten aan de vlammen en werden in 1925 verbouwd tot garage Molenaar. Niet lang hierna kreeg het pand de functie van bioscoop.

Beerput uit circa 1500

Koesteeg 9

De sloop van een schuur op Koesteeg 9 (achter Arnhemsestraat 10) bood de kans een perceel in het gebied tussen de twee stadsmuren te onderzoeken. De werkzaamheden voor het realiseren van de nieuwe bestemming van het perceel (*Wonen Boven Winkels*) zullen het bodemarchief flink verstoren. De Koesteeg ligt parallel aan de Arnhemsestraat (vroeger Slijkstraat geheten) en haaks op de Koestraat (zie hierna Koestraat 14 -16).

De oudste aangetroffen sporen op het terrein zijn de restanten van een 14^e-eeuwse ophoginglaag en een afvalkuil. Dit is de periode waarin dit gebied zich nog buiten de omwalling bevindt. Na de eerste helft 15^e eeuw, toen het perceel binnen de inmiddels gebouwde tweede stadsmuur kwam te liggen, verrees een houten boerderij op het terrein. Een lemen vloer getuigt hier nog van. Een houtskoollaag doet vermoeden dat de boerderij door brand is verwoest.

Niet veel later wordt op het perceel voor het

eerst in baksteen gebouwd. In deze tijd wordt een huis aan de Arnhemsestraat aan de achterzijde – dus aan de Koesteeg – voorzien van een bakstenen achtergevel en beerput. Beide bevonden zich voor een deel in de opgravingput en konden daarom nauwkeurig onderzocht worden. Op basis van de gebruikte bakstenen en ander vondstmateriaal worden de gevel en beerput – en daarmee het huis aan de Arnhemsestraat – gedateerd rond 1500. Deze situatie is lange tijd blijven bestaan. Er wordt weinig of zelfs niet gebouwd en ook vondsten uit de 16^e en 17^e eeuw op dit perceel zijn spaarzaam.

Het Amersfoortse belastingregister *De Blaffert* (1755) en de transportregisters maken melding van de *zijdereeder* (fabrikant van zijde) Erasmus van Ebbenhorst die op dit adres woonde met zijn vrouw Jannetje Bakker. In 1743 nemen zij een ‘*huis met de hof erachter, uitkomend in de Koesteeg*’ in onderpand. In de 18^e of vroeg 19^e eeuw is de achtergevel gesloopt en vervangen door een nieuwe en is de beerput volledig met puin dichtgestort. Tegelijk is op het terrein een waterkeldertje aangelegd en een stenen schuur gebouwd langs de Koesteeg.

Koestraat 14 -16

Met de sloop van een bedrijfspand op Koestraat 14-16 werd het Centrum voor Archeologie wederom de kans geboden een locatie tussen de twee stadsmuren te onderzoeken.

De Koestraat ligt haaks op de Arnhemsestraat en nagenoeg parallel aan de Zuidsingel. In de Middeleeuwen was de Arnhemsestraat een belangrijke weg in zuidelijke richting vanuit de stad naar de dorpen. De Koestraat was mogelijk al een oude weg die – overlopend in de Hellestraat aan de andere zijde van de Varkensmarkt – een hoge rug volgde. De Koestraat en de Koesteeg zijn waarschijnlijk vernoemd naar de nabij gelegen Koepoort. Via deze poort werd het vee vanuit de stadsboerderijen naar het gebied buiten de muur

geleid. Van deze poort is inmiddels niets meer over. De transportregisters maken echter melding van enkele doorgangen, om van de (huidige) Zuidsingel in de Koestraat te komen.

De archeologische resten op dit perceel bestaan uit verschillende ophoginglagen met daarin ingravingen, funderingen, een plavuvisvloer, een bakstenen waterput en beerput. De vondsten en sporen dateren alle uit de periode 13e /14e eeuw tot heden en kunnen aan verschillende gebruiksfasen worden toegeschreven.

Een deel van de sporen stamt uit de periode waarin Amersfoort nog slechts één stadsmuur had. In deze periode – de 14e eeuw – was het gebied rond de Koestraat voornamelijk agrarisch buitengebied, met boerderijen, hooibergen en akkerland. Dit blijkt uit het archeologisch onderzoek van de afgelopen jaren en is bij dit onderzoek bevestigd. Hier aan de Koestraat is een akkerlaag aangetroffen die veel 14^e – eeuws aardewerk bevat. Tevens zijn paalgaten blootgelegd die aan minstens twee houten boerderijen of schuren kunnen worden toegeschreven.

In de hierop volgende fase, de 15^e –17^e eeuw, wanneer het gebied zich binnen de tweede stadsmuur bevindt, lijkt aan het gebruik van het perceel aan de Koestraat echter niet veel te veranderen. Aan het eind van de 17^e of begin 18^e eeuw verrijst op het terrein een grote schuur. De schuur was waarschijnlijk verbonden met een (eenvoudige) woning of werkruimte. Dit blijkt uit de aanwezigheid van een keldertje en een bakstenen waterput. De schuur, met bakstenen fundering en houten opbouw, is mogelijk in gebruik geweest als tabaksschuur.

Uit de stadsarchieven is bekend dat enkele van dergelijke tabaksschuren in de Koestraat stonden. Voor de hand liggend is, dat deze tabaksschuren werden gebouwd op tot dan toe open plekken tussen de bestaande bebouwing of op plaatsen waar de boerderijen afgebroken waren. De meeste van deze schuren waren in het

bezit van de Amersfoorters Benjamin en Jonas Cohen. Deze broers vergaarden een groot deel van hun fortuin met de tabakshandel.

In het begin van de 20^e eeuw is het perceel gesplitst en toen is pas de nieuwe indeling van het terrein ontstaan. Het westelijke deel (bedrijfspand) werd nummer 14 en het oostelijk deel (garage met bovenwoning) kreeg nummer 16.

Appelmarkt

In december 2008 is gedurende enkele dagen een klein gedeelte van de Appelmarkt opgegraven. Op het plein worden ondergrondse afvalcontainers geplaatst en hiervoor moest een gat van 5 bij 5 meter worden gegraven. Daarmee was de afmeting van de opgravingput bepaald: een klein kijkgaatje, maar een grote bron van informatie over de geschiedenis van deze plek.

Al direct onder de bestrating van het huidige plein kwamen de archeologische sporen aan het licht. Het bleken funderingen te zijn en een gedeelte van het opgaande muurwerk van één of meerdere gebouwen, een provisorische beerput en verschillende ophoginglagen.

Het onderzoeksterrein ligt dichtbij het Havik, een oude bocht in de Eem en zal in zijn vroegste fase erg nat en veelvuldig overstroomd zijn geweest. Van deze overstromingen zijn sporen in de vorm van verspoeld zand aangetroffen. De vroegste aanwijzing voor menselijk ingrijpen in het terrein houdt direct verband met deze natte omstandigheden. Op het terrein zijn verschillende ophoginglagen gevonden, dit zijn pakketten zand die door mensen zijn opgeworpen om het terrein hoger en droger te maken. Zo konden overstromingen worden voorkomen en werd het terrein geschikt gemaakt voor bewoning. In de ophogingpakketten is een grote verscheidenheid aan vondstmateriaal aangetroffen. Behalve aardewerk, waaronder een complete steengoed kruik, zijn veel leer- en houtvondsten gedaan, die door de invloed van het hoge grondwater, goed gecon-

serveerd zijn. De oudste ophoging is met behulp van deze vondsten in de 13^e eeuw gedateerd.

Nadat het terrein nog een aantal keren – tot in de 14^e eeuw – is opgehoogd, is het voor bewoning in gebruik genomen. De oudste bebouwingssporen zijn twee funderingsmuren van een 14^e – eeuws huis. Het gebouw lijkt kort daarna door brand te zijn verwoest; de zuidelijke muur van het huis werd afgedekt door een zwarte laag met veel houtskool. Na deze brand is het huis herbouwd. Dit nieuwe huis heeft gedeeltelijk gebruik gemaakt van de oude funderingen van het vorige gebouw. De zuid fundering is gedeeltelijk door nieuwbouw vervangen en de oost fundering is herbruikt. Het gebruikte baksteenformaat (23,5 x 11,5 x 6 cm) komt overeen met het formaat bakstenen dat is gebruikt bij de bouw van de tweede stadsmuur (1380-1450). Het (nieuwe) huis is waarschijnlijk eind 14^e / begin 15^e eeuw gebouwd.

Behalve de funderingen is ook een deel van een provisorische beerput opgegraven. De put bestond uit rommelig geplaatste bakstenen en was mogelijk oorspronkelijk met behulp van planken afgedekt. De beerput bevond zich maar gedeeltelijk binnen de opgraving en kon dus niet volledig worden opgegraven. In de put zijn onder andere grote fragmenten van twee verschillende vetvangers uit de 16^e eeuw gevonden.

De aangetroffen funderingen en de beerput hebben mogelijk tot de kanunnikenhuizen gehoord. Vanaf de 14^e eeuw was aan de Sint Joriskerk een college van kanunniken verbonden. Deze kanunniken (geestelijken) waren speciaal aangesteld om op vaste uren de officiële gebeden van de Sint Joriskerk te onderhouden. Uit bronnen is bekend dat hun behuizing zich aan de noordzijde van de Sint Joriskerk bevond.

Alle sporen werden afgedekt door een dikke brandlaag, met daarin 16^e – eeuws vondstmateriaal. Het is goed mogelijk dat deze brandlaag ontstaan is in de grote stadsbrand van 1520, waarbij een groot deel van Amersfoort in vlammen opging.

Het onderzoek zal in 2009 worden voortgezet. Wegens diverse grondwerkzaamheden, die in de nabije toekomst worden uitgevoerd, is het noodzakelijk een groot deel van het plein op te graven.

Wieken-Vinkenhoef

Het archeologisch onderzoek op de percelen van het bedrijventerrein Wieken-Vinkenhoef (in ontwikkeling) werd in 2008 voortgezet. Het concentreerde zich op percelen in het terrein tussen de Hoge- en de Lageweg en ten noorden van de Lageweg.

In de voorgaande jaren zijn tussen de Hoge- en de Lageweg sporen van een aantal boerenerven uit de Late IJzertijd (250 v. Chr. – o) onderzocht. In 2008 zijn ten westen hiervan wederom de sporen van twee erven uit de IJzertijd opgegraven. Deze bestonden uit een hoofdgebouw, een bijgebouw, een aantal kleine bijgebouwen (spiekers), afvalkuilen en een waterkuil. Hiermee komt het aantal teruggevonden erven uit de IJzertijd in Wieken-Vinkenhoef op twintig. Op de erven bevonden zich in totaal 27 hoofdgebouwen of bijgebouwen, meer dan 150 spiekers, vele (afval)kuilen en een klein aantal waterkuilen. Waarschijnlijk zijn niet alle erven gelijktijdig; het onderzoek van de IJzertijdsporen is nog in volle gang, evenals de studie van het gevonden aardewerk.

Min of meer halverwege de Lage- en de Hogeweg werden op twee aangrenzende percelen onder de bouwvoor de sporen van karren aangetroffen. De sporen bestonden uit de, evenwijdige lopende, indrukken van de karrenwielen. Afhankelijk van het dieper in de grond zakken van de wielen verdwenen de sporen om elders binnen het opgravingsterrein weer tevoorschijn te komen. De sporen bevonden zich op vrijwel het hoogste, en dus droogste, deel van de grote dekzandrug die van Amersfoort richting Hoevelaken loopt. Volgens de indrukken hadden de karren een wielbreedte van 1.20 tot maximaal 1.40 m. Omdat de karrensporen geen dateerbaar materiaal bevatten,

is geen directe datering te geven. De sporen trekken zich echter niets aan van de perceelsslotsen, die er dus niet waren toen de karren door het terrein reden. De karren moeten door het landschap zijn getrokken vóór het graven van de sloten ter ontginning van het terrein. Er zijn redenen (onder meer de eerste vermelding van de Hogeweg in het laatste kwart van de 14^e eeuw; het onderwerp is nog in onderzoek) om aan te nemen dat de ontginning tussen Hoge- en Lageweg relatief laat plaatsvond. De karrensporen kunnen dus heel goed uit de 14^e eeuw of eerder dateren. Overigens zijn in de voorgaande jaren ten zuiden van de Hogeweg karrensporen gevonden met daarin 14^e -eeuws aardewerk.

Op een perceel bij de snelweg A28, eens het domein van een hondenclub, werden bij de opgraving oost-west georiënteerde tabaksbedden aan het licht gebracht. De bedden besloegen een gebied van 35 m in noord-zuid richting. Verder naar het oosten tussen de Lage- en de Hogeweg werden eveneens de sporen van tabaksbedden aangetroffen. De bedden zijn moeilijk te dateren omdat er weinig schervenmateriaal in voorkomt en het ondoenlijk is om de uitgestrekte bedden volledig op vondsten te doorzoeken. Op basis van historische bronnen kunnen we echter stellen dat ze uit de 17^e en 18^e eeuw tot in de 19^e eeuw stammen. Bovendien zijn er – beter te dateren – tabaksschuren in de buurt gevonden.

Tussen de sporen uit de IJzertijd zijn paalkuilen van een grote schuur gevonden. De sporen van een tweede schuur lagen meer naar het westen. Ze zijn gebouwd voor het drogen van de tabaksbladeren. De plattegronden van de schuren hadden afmetingen van resp. 38 x 9 en 20 x 9 m. Langs de middenas van de plattegronden lagen twee rijen paalkuilen waarin ooit de binnenstijlen van de schuur hebben gestaan. In de twee buitenste rijen sporen stonden de wandstijlen. De schuren moeten hoog zijn opgebouwd, want uit de literatuur en uit historische afbeeldingen weten we dat

Overzicht van de resultaten van het archeologisch onderzoek in Wijken – Vinkenhoef

de wanden voorzien waren van verticaal draaiende luiken om een luchtcirculatie op gang te houden voor het drogen van de tabaksbladeren. Tussen de wand- en binnenstijlen waren horizontale latten (hanken) bevestigd waaraan de bladen hingen. Gezien het in de paalkuilen gevonden materiaal moeten de tabaksschuren uit de 17^e en 18^e eeuw stammen. Amersfoort kende in deze twee eeuwen een bloeiende tabaksteelt en –handel. In de 19^e

eeuw ging deze bedrijfstak achteruit om praktisch geheel te verdwijnen door de opkomst van de tabaksteelt uit andere werelddelen.

Tot op heden zijn in Wijken-Vinkenhoef de sporen van 12 tabaksschuren gevonden met de resten van de bijhorende tabaksplantages. Binnenkort verschijnt bij het Centrum voor Archeologie een publicatie gewijd aan deze resten van de Amersfoortse tabakscultuur.